

Story Power

Xiletelo xa ku fambisa
phurogireme ya ku hlayela
ku tiphina hi nkarhi wo wisa

Ha ku amukela!

Leswi nga endzeni

Xana phurogireme ya nkarhi wo wisa wa ku hlayela ku tiphina i yini?	3
Ku kunguhata na ku fambisa phurogireme ya nkarhi wo wisa	4
15 wa miehleketo ya mgingiriko ya phurogireme ya nkarhi wo wisa	6

Ku kuma vuxokoxoko hi ku tirhisa nakambe na/kumbe ku hangalasa xiletelo lexi, tihlanganisi na Nal'ibali:
The Nal'ibali Trust
Suite 17–201, Building 17
Waverley Business Park, Wyecroft Road
Mowbray, 7700
Riqingho: (021) 448 6000
Imeyili: info@nalibali.org

Xana u lava ku komba vana leswaku ku hlaya i swin'wana leswi va nga kotaka ku swi endla kwihi kumbe kwihi na hi nkarhi wihi kumbe wihi? Xana u lava ku tiyisisa leswaku va nga ehleketi ku hlaya tanihi swin'wana leswi swi humelelaka ntsena ekamareni ra vona ro dyondzela? Ku fambisa phurogireme ya nkarhi wo wisa lowu ku hlayela ku tiphina swi nga nkongomiso wa wona i ndlela ya kahle swinene ya ku endla leswi!

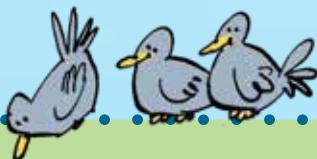
Hi nkarhi wo wisa ka swikolo vana va kota ku tilondla na ku va na ku cinca eka ntoloveloo. Hikokwalaho, masiku yo wisa ka xikolo i nkarhi wa kahle ku endla leswaku vana va tekiwa rinoko hi ku hlaya, kumbe ku va endla leswaku va va eka ntoloveloo wa ku hlayela ku tiphina!

Loko u lava ku tiva hilaha u nga fambisaka hakona phurogireme yo hlayela ku tiphina hi nkarhi wo wisa, kutani xiletelo lexa Story Power i xa wena! Eka xona u ta kuma switsundzuxo swa ku kunguhata na ku fambisa phurogireme leyi, xikan'we na miehleketo ya mgingiriko yo tsakisa ku yi katsa.

Tikatse na hina eka ku endla leswaku vana va tshama va hlohlotelekile ku hlaya elembeni hinkwaro.

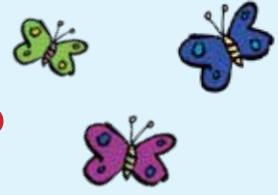
Xipano xa Nal'ibali

Lemuka: Xiletelo lexi xa kumeka hi tindzimi tin'wana ta Afrika-Dzonga. Langutela swiletelo swin'wana swa ntłhandlamano lowu wa Story Power. Ya na eka www.nalibali.org.

- Vukondleteri na Vufambisi bya Porojeke:
- Project for the Study of Alternative Education in South Africa (PRAESA)
- Muhundzuluxeri: Maurice T Hlangwani
- Vuhleri na vuxopaxopi: Gezani Phineas Chabalala
- Mikombiso ya swimunhuhatwa swa Nal'ibali: Rico
- Dizayinara: Magenta Media
- Mukandziyisi: Baseline Publishing Services

Xana phurogireme ya nkarhi wo wisa wa ku hlayela ku tiphina i yini?

Ku hlayela ku tiphina a swi fanelanga ku yima loko mitlawa yo hlaya yi va na nkarhi wo wisa! Tiphurogireme ta nkarhi wo wisa ti nga nyika vana nkarhi wo ya emahlweni va tiphina na ku valanga mitsheketo hi mikarhi yo wisa.

Eka tiphurogireme to hlayela ku tiphina ta nkarhi wo wisa ntshikilelo wu le ka ku hlayela ku hungasa! Migungiriko leyi vumbaka tiphurogireme yi na xikongomelo xin'we: ku tlhontlha na ku yisa emahlweni eka vana rirhandzu ro hlaya na mitsheketo.

Ku na mimbuyelo yo tala ya tiphurogireme ta nkarhi wo wisa leyi langutanaka na ku hlayela ku tiphina. Yin'wana ya yona hi leyi.

- ★ Tiphurogireme ta mikarhi yo wisa ti pfuna vana ku vona ku hlava tanihi nchumu lowu u wu endlaka hi nkarhi lowu u nga endleki nchumu. Ku vona ku hlava tanihi nghingiriko lowu u tiphinaka hi wona l goza ra nkoka ro pfuna vana ku va vahlayi va mikarhi hinkwayo.
- ★ Mikarhi yo wisa i mikarhi leyi nga riki na swo tala. Leswi swi vula leswaku ku na nkarhi wo tala lowu nga kona wa migungiriko yo hlayela ku tiphina ku tlula hi mikarhi ya xikolo. Hikwalaho, tiphurogireme ta nkarhi wo wisa ti nga olovisiwa naswona ti nga famba nkarhi wo leha esikwini ku tlula mikarhi ya ntlawa wo hlava hi mikarhi ya xikolo.

★ Vana lava nga riki swirho swa ntlawa wo hlava va nga katsiwa eka tiphurogireme ta nkarhi wo wisa. Leswi swi va tivisa hi ku eneta loku mitsheketo, tibuku na leswi ku hlava ku nga xiswona. Swi va hlohotela ku va vahlayi va mikarhi na mikarhi na ku va swirho swa ntlawa wo hlava!

★ Tiphurogireme ta nkarhi wo wisa ti endla leswaku vana va va na migungiriko na ku hungasa loku horisaka na mbango lowu nga hlaviseka. I ta nkoka swinene ngopfu loko ku ri leswaku vatswari va vana va tirha, na le ka tindhawu leti ku pfumalekaka swilo swo tala swa vana swo swi endla hi mikarhi yo wisa ka xikolo.

Vana va ya eka tiphurogireme to hlayela ku tiphina ta nkarhi wo wisa ku nga ri hi ku un'wana u va byela leswaku va ya, naswona ku nga ri hi ku va nyikiwa swo karhi loko va endla tano. Va ya kona hikuva ka tsakisa naswona i nchumu wo tsakisa ku wu endla!

U nga kumisia swo tala hi mayelana
na ku hlayela ku tiphina eka
Xiletelo xa Story Power xa 1, lexi xi
kumekaka eka www.nalibali.org.

Ku kunguhata na ku fambisa phurogireme ya nkarhi wo wisa

Kutani u tekile xiboho xa ku fambisa phurogireme ya masiku yo wisa ya ku hlayela ku tiphina! A ku na ndlela yin'we ntsena leyi nga lulama ku endla leswi. Tirhisa leswi ku tsakisaka hi mitsheketo na tibuku ku ku pfuna ku endla phurogireme leyi tsakisaka no hlohotel.

Eka nghingiriko wihi kumbe wihi lowu u wu hlawulaka, nkunguhato wa kahle i wa nkoka. Hi leyi mianakanyo yin'wana leyi yi nga ku letelaka.

- ★ **Mani?** Tiphurogireme ta nkarhi wo wisa ti nga fambisiwa hi vatsvari, vatirhi va le layiburari, vadyondzisi, varhangeri va ntawala wa ku hlaya kumbe swichudeni swa tidyondzo ta le henhla. Naswona a wu boheki ku swi endla u ri wexe! Kuma vatinyikeli ku ku pfuna. Kombela vatswatsi lava va rhandzaka mitsheketo na ku hlaya ku tikatsa eka phurogireme hinkwayo, kumbe ku nyika nghingiriko eka vuswikoti bya vona, ku fana na ku tsheketa mitsheketo kumbe vutshila na vuvatli.
- ★ **Kangani?** Tirhisa nhlayso ya vatinyikeli lava u nga va kumaka ku ku pfuna ku teka xiboho leswaku i vana vangani lava u nga va amukelaka. Khume ra vana eka ntswatsi wun'we swi tala ku tirha kahle. Kambe u ta faneli ku cincacincia na wena. Tsundzuka leswaku van'wana va vana lava a va nga ti masiku hinkwawo naswona hi masiku man'wana u nga va na vana vo tala ku tlula lava u va kunguhateleke.
- ★ **Kwihi?** U nga fambisa phurogireme ya nkarhi wo wisa kwihi kumbe kwihi laha ku hlayisekeke naswona ku ri na xivandla xo ringaneli – exikolweni, elayiburari, eholweni ya muganga, ekerekeni, emosikini kumbe etempeleni. Ringeta ku hlawula ndhawu leyi nga ta ka yi nga ku languteli wena na vana lava ku nga bi huwa – swa tika ku miyela loko mi ri karhi mi tsakisiwa hi mitsheketo!
- ★ **Yini?** U ta lava mitsheketo ku yi tsheketa na ku yi hlaya, xikan'we na swin'wana swo swi hlayela vana. Ringeta ku kuma swin'wana swo hlaya swo hambanahambana swinene hilaha swi kotekaka hakona, tanihis tibuku ta swifaniso, tinovhele, tibuku ta vuxokoxoko, switlhokovetselo, tirhayimi na timagazini. Leswi swi ta tiyisia leswaku munhu un'wana na un'wana a kota ku kuma swin'wana leswi a nga tsakelaka ku swi hlaya. Nkarhi wun'wana u nga lava swipfuno swo engetela swa yin'wana ya mgingiriko leyi u yi kunguhata, tanihis xikombisi, maphepha; khadibokisi, michumu leyi vuyelerisiweke, ku fana na mabokisi ya rivelendzhoho, tikhathoni ta mandza na swipfalo

swa mabodhlela; tikhoki; tikhirayoni; tikhirayoni ta pensele; swikero; dlilu; pende na tibulachi; vumba ro tlangisa na vumba. Swilo swo fana na malapi, swikafu, swigqoko na swipfalangohe swi endla mpahla ya kahle ya ku tlanga mitsheketo.

Switsundzuxo swa makunguhatelo

1. Andlala phurogireme ya mgingiriko ya siku rin'wana na rin'wana. (Ku na xikombiso xa phurogireme eka pheji leyi landzelaka.) Hlawula mgingiriko yo hambanahambana ku endla leswaku phurogireme yi tsakisa. Mgingiriko yo tala yi nga ha fambelana na mitsheketo leyi u yi hlawuleke, kambe katsa yin'wana mgingiriko yo hlaya no tsala. Tsundzuka leswaku vana votala va ta vuya hi masiku na masiku hikwalaho lava mitsheketo, tinsimu na mitlangu swo hambanahambana. Titoloveti ku hlaya mitsheketo na mgingiriko leyi u yi hlawuleke leswaku u swi tiva ku ri u ta teka nkarhi wo tanihis kwihi ku heta.
2. Navetisa phurogireme ya wena ya nkarhi wo wisa eka nhlengeletano ya vatsvari exikolweni, eka maphephahungu na le ka tibodo ta switiviso ta le layiburari, etitliniki na le swikolweni.
3. Lulamisa siku ro titsarisela leswaku u ta swi tiva ku ri ku ta ta vana vangani eka phurogireme. Leswi swi ta ku pfuna ku tiva leswaku u ta lava switirhiswa swa njhani. Rhamba vatsvari na vahlayisi ku ta va ta tsarisa vana va vona eka phurogireme eka mavhiki mambirhi yi nga si sungula. (Ku na xikombiso xa fomo ya ntsariso eka www.nalibali.org, kumbe u nga dizayina ya wena n'wini.)
4. Kunguhata hilaha u nga ta endla ha kona leswaku ndhawu yi koka mahlo. Anakanya hilaha u nga lulamisaka hakona ndhawu leyi nga miyela laha vana va nga ta kota ku languta na ku hlaya tibuku hi vox, na swin'wana leswi nga lulamela mgingiriko leyi u nga yi kunguhata.

Xikombiso xa phurogireme ya nkarhi wo wisa

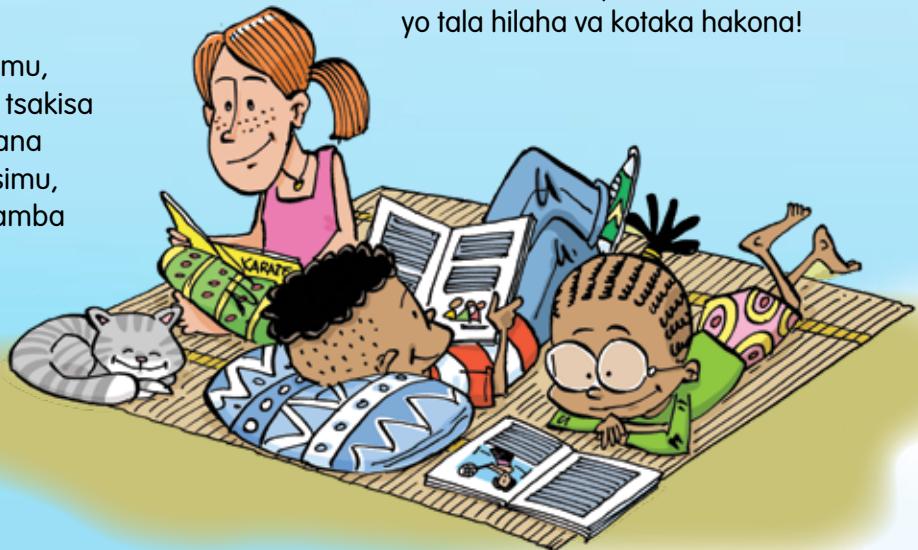

	Musumbunuku	Ravumbirhi	Ravunharhu	Ravumune	Ravuntlhanu
• 09:00–09:15	Risimu ra 1	Ntlangu wa 1	Rhayimi	Risimu ra 2	Ntlangu wa 2
• 09:15–09:30	Nghingiriko wa manghenelo (Ku va hi ku tiva: pheji 6)	Nghingiriko wa manghenelo (Ku hlawula: pheji 6)	Tsheketa ntsheketo	Ntsheketo wo hlayela ehenhla wa 3: ku hlayela ehenhla eka ntlawa hinkwawo	Ntsheketo wo hlayela ehenhla wa 4: ku hlayela ehenhla eka ntlawa hinkwawo
• 09:30–10:00	Ntsheketo wa ku hlayela ehenhla wa 1: ku hlayela ehenhla eka ntlawa hinkwawo	Ntsheketo wa ku hlayela ehenhla wa 2: ku hlayela ehenhla eka ntlawa hinkwawo	Mbulavulo wa ntsheketo: nkanelo wa ntsheketo wa namuntlha	Mbulavulo wa ntsheketo: nkanelo wa ntsheketo wa namuntlha	Mbulavulo wa ntsheketo: nkanelo wa ntsheketo wa namuntlha
• 10:00–10:45	Nkanelo wa ntlawa lowutsongo: Nhlokomhaka: mitsheketo leyi hi yi tivaka; mitsheketo leyi hi yi rhandzaka	Nghingiriko wa vutshila lowu fambelanisiwaka na ntsheketo wa namuntlha	Vutshila na vuvatli leswi fambelanisiwaka na ntsheketo wa namuntlha	Vutshila na vuvatli leswi fambelanisiwaka na ntsheketo wa namuntlha	Nghingiriko wa ntlangu lowu fambelanisiwaka na ntsheketo wa namuntlha (Ku tlanga ntsheketo hi mitlawa)
• 10:45–11:00	Nkarhi wa swinambunambu na xihambukelo				
• 11:00–11:45	Nghingiriko wa ku tsala (Ku vumba khumbi ra ntsheketo: pheji 7)	Nghingiriko wa ku tsala lowu fambelanisiwaka na ntsheketo wa namuntlha (Ku tsalela xin'wana xa swimunhuhatwa)	Nghingiriko wa ntlangu lowu fambelanisiwaka na ntsheketo wa namuntlha	Nghingiriko wa ku tsala (Ku endla tibuku: pheji 6 / Ku vumba vhilwa ra ntsheketo: pheji 7)	Ku lukelela mitsheketo (ku engetela marito: pheji 6)
• 11:45–12:05	Ku hlaya tibuku u ri wexe na/kumbe hi vambirimbirhi	Ku hlaya tibuku u ri wexe na/ kumbe hi vambirimbirhi	Ku hlaya tibuku u ri wexe na/ kumbe hi vambirimbirhi	Ku hlaya tibuku u ri wexe na/ kumbe hi vambirimbirhi	Ku hlaya tibuku u ri wexe na/ kumbe hi vambirimbirhi
• 12:05–12:15	Vuyelela risimu ra 1 kutani u lela	Vuyelela risimu ra 1 kutani u lela	Vuyelela risimu ra 1 kumbe rhayimi kutani u lela	Vuyelela risimu ra 1 na ra 2 kumbe rhayimi kutani u lela	Vuyelela risimu ra 1 na ra 2 kumbe rhayimi kutani u lela

15 wa miehleketo ya mgingiriko ya phurogireme ya nkarhi wo wisa

- 1. Ku va hi ku tiva.** Lulamisa hi ku tsema swifaniso leswikulu swihi kumbe swihi kusuka eka timagazini kumbe maphephahungu na ku swi namarheta ehenhla ka swipandzu swa maphepha. Endzhaku ka swona tsala swivutiso swinharhu endzhaku ka xifaniso xin'wana na xin'wana leswaku vana va kota ku swi tirhisa ku titivisa eka van'wana, tanihi xikombiso, "I mani vito ra wena? Xana hi swihi leswi u swi endlaka ku tiphina? Hi wihi ntsheketo wa wena wa xirhandzwa?" Leswi landzelaka tsema xin'wana na xin'wana xa swifaniso leswi swi va mune wa swiphemu kutani u veka swiphemu leswi swa swifaniso swin'we ephakitini. Sungula ngingiriko hi ku endla n'wana un'wana na un'wana a humesa xifaniso xin'we ephakitini. Va kombele ku kuma vana van'wana vanharhu lava va nga na swiphemu leswi ku hetisa xifaniso lexi kutani endzhaku ka swona va fanele ku hlamula swivutiso swin'we.
- 2. Ku hlawula.** Dirowa kumbe u kuma swifaniso swa michumu yimbirhi, tanihi xikombiso, xiluva na chokoleti. Kombisa swifaniso leswi leswaku vana hinkwavo va kota ku swi vona. Avanyisa vana hi mitlawa kutani u va kombela ku kanelia leswaku hi wihi wa michumu leyimbirhi a va ta wu hlawula loko a va fanele ku kuma wun'we ntsena na xivangelo xa nhawulo wa vona. Rhamba munhu un'wana kusuka eka ntlawa wun'wana na wun'wana ku byela munhu un'wana na un'wana leswi va swi kaneleke entlaweni wa vona.
- 3. Ku yimbelela na ku tlanga.** Tinsimu, tirhayimi na mitlangu i tindlela to tsakisa ku sungula na ku heta siku rin'wana na rin'wana. Dyondzisa vana tinsimu, tirhayimi na mitlangu leti a wu hamba u ti yimbelela, u ti vula na ku yi tlanga loko wa ha ri n'wana, xikan'we na yin'wana leyi va yi tivaka. Yimbelela tinsimu hi tindzimi ta le kaya ta vana hinkwavo na hi tindzimi tin'wana.
- 4. Ku hlaya na ku tsheketa mitsheketo.** Hlayela ehenhla na/kumbe ku tsheketa mitsheketo nkarhi na nkarhi, kutani endzhaku ka swona u endla nkarhi wa ku vulavula hi mayelana na yona na vana. Nakambe kuma nkarhi wa vana wa ku hlaya kumbe ku languta tibuku va ri voxe kumbe hi vambirhimbirhi.
- 5. Ku endla tibuku.** Endla tibuku hi ku khomanisa swipandzu leswi nga hava nchumu swa maphepha swin'we kutani u endla vana va tirhisa swona ku endla tibuku ta mitsheketo ta vona vini. Vana lavakulu va nga dirowa na ku tsala hi vox. Vana lavatsongo va nga dirowa swifaniso swa ntsheketo kutani endzhaku ka swona u nga tsala marito lama va ku byelaka wona. Pfumelela vana va hlaylorana tibuku ta vona!
- 6. Ku endla tibuku ta tialfabeto.** Endla leswi na vana lavatsongo kumbe u rhamba vana lavakulu ku endlela n'wana lontsongo loyi va n'wi tivaka. Tsala letere rin'wana na rin'wana ra alfabeto eka xipandzu xo hambana xa phepha kutani u swi khomanisa swi va buku. Endzhaku ka swona ringanyeta leswaku vana va dirowa kumbe va kuma swifaniso swa swilo leswi tivekaka swa letere rin'wana na rin'wana, tanihi xikombiso, eka letere ra "A" Apula kumbe Afrika.
- 7. Ku engetela marito.** Komba vana buku ya swifaniso swo pfumala marito kutani endzhaku ka swona u va tlhontlhya ku tirhisa swifaniso ku lukelela mitsheketo yo hambanahambana yo tala hilaha va kotaka hakona!

- 8. Ku vumba khumbi ra mitsheketo.** Kuma xivandla xa khumbi endhawini ya wena. Nyika vana maphepha, tikhirayoni na tipensele kutani u va kombela ku tsala na ku dirowa hi mayelana na mitsheketo leyi va tipherinaka hi yona. Kombisa switsariwa na swidirowiwa swa vana ekhumbini.
- 9. Ku tumbuluxa menyu.** Kombela vana ku anakanya leswaku va rhambile swimunhuhatwa swa vona swa xirhandzwa swa buku ya mitsheketo eka lanci kumbe tiya. Endla leswaku va tsala menyu wa leswi va nga ta swi nyika swimunhuhatwa leswi ku swi dya na ku swi nwa.
- 10. Ku vumba vhilwa ra ntsheketo.** Avanyisa vana hi mitlawa kutani u nyika ntlawa wun'wana na wun'wana xipandzu xa phepha lexi nga na xirhendzevutana lexikulu lexi avanyisiweke hi tsevu wa swiphemu swo ringana – ku fana na lamula – eka xona. Endla leswaku n'wana un'we entlaweni wun'wana na wun'wana a sungula ntsheketo hi ku tsala na/kumbe ku dirowa masungulo ya ntsheketo endzeni ka xin'we xa swiphemu leswa xirhendzevutana. Vana va cincana ku luka ntsheketo hi ku tsala endzeni ka swiphemu leswin'wana kufikela loko ntsheketo wu fika emakumu. Endzhaku ka swona va nga teka xiboho hi nhlokomhaka ya ntsheketo wa vona kutani va tipherina hi ku wu hlaya swin'we!
- 11. Hlayisa switsundzuxo.** Rhamba vana va wena ku dirowa swifaniso, ku tirhisa swifaniso, ku tsema marito eka maphephahungu na timagazini, kutani va tirhisa marito ya vona ku endla tiphositara kumbe tibuku leti vuriwaka: Switsundzuxo swa mina.

- 12. Ku vhumba ntsheketo.** Endla leswaku vana va tirha hi mitlawa ku encenyeta xiphemu kusuka eka ntsheketo lowu munhu un'wana na un'wana a wu tivaka kutani endzhaku ka swona va vhumba vito ra ntsheketo.
- 13. Ku tsala na ku tlanga.** Hlawula wun'we wa mitsheketo kusuka eka phurogireme ya wena ya nkarhi wo wisa. Swin'we na vana, tsalani leswi ximunhuhatwa xin'wana na xin'wana xi vulaka swona kutani endzhaku ka swona u endla leswaku vana va hlawula ximunhuhatwa lexi va lavaka ku va xona. Nyika mpahla, yo fana na swiphemu swa malapi, swiggoko, tintangu kumbe swiambalo kutani u endla leswaku va tlanga ntsheketo lowu.
- 14. Ku rhurhela vayeni.** Rhamba vatsari, vadirowi, vatsheketi na vatlangi ku vulavula na vana na avelana mitsheketo na vona.
- 15. Ku tihumesa.** Tihumeseni na vana ku ya vona ntlangu, kumbe ku ya valanga layiburari ya kwala mugangeni wa n'wina, kumbe ku endzelani kun'wana laha ku fambelanaka na ntsheketo lowu u va tsheketeleke kumbe u va hlayeleke wona.

U nga kuma migingiriko ya ku hlayela ku tipherina yo tala eka Swiletelo swa Story Power swa hina swin'wana.
Yana eka www.nalibali.org.

Tihlanganise na Nal'ibali

Va na xirho xa Nal'ibali na ku tirhisa matimba ya ntsheketo
ku hlohlotelala vana ku hlaya na ku tsala.

Endzela swivandla swo hambana swo hlayela ku tiphina laha ku nga
na switirhisiwa na switsundzuxo, na mitsheketo ya vana hi tindzimi ta 11.

Xikhomanisi xa Nal'ibali

Kuma xiengetelo xa leka phephahungu ra ku hlayela ku tiphina
eka Sowetan, Sunday Times Express, Daily Dispatch na The Herald.
Ku kuma vuxokoxoko byo tala, endzela www.nalibali.org.

Nal'ibali a ka rhadiyo

Yingisela Nal'ibali eka switichi swa vuhami swa SABC swa vaaki na
ku tiphina hi mitsheketo ya vana hi tindzimi ta 11 ta ximfumo. Endzela
www.nalibali.org ku va u kuma **mikarhi ya ka rhadiyo ya** Nal'ibali.

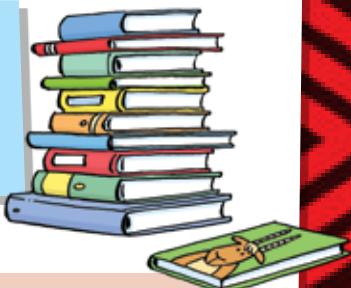
www.nalibali.org

Endzela **webusayiti** ya Nal'ibali ku kuma phepha ra switsundzuxo swa mahala,
bulogo ya matsalwa, switsundzuxo swo hlaya na mitsheketo ya vana.

www.nalibali.mobi

Mitsheketo na switsundzuxo swo hlaya, nseketelo wa
ntlawa wa vahlai na mitsheketo hi tindzimi ta 11 ta
Afrika-Dzonga – eka **riqingho ra le nyongeni** ra wena!

Vuhangalamahungunyinhi bya vaaki

Tikatse eka mburisano eka **Facebook** na ku hi landzelela
eka **Twitter** na **Instagram** ku kuma switsundzuxo na
engetelo wa leswintshwa hi nhlohlotelalo wo hlayela
ku tiphina. U nga tlhela u endzela chanele ya hina ya
YouTube, www.youtube.com/user/TheNalibaliChannel
ku kuma switsundzuxo swa mitlawa yo hlaya.

Tihlangisi na hina hi ku bela riqingho eka senthara **02 11 80 40 80**,

kumbe hi tindlela tin'wana: www.nalibali.org www.nalibali.mobi

[nalibaliSA](#) [@nalibaliSA](#) [@nalibaliSA](#) info@nalibali.org

